

РАСПОДЕЛА ПЛОВОА ИЗМЕБУ ВЛАСНИКА И ПЛОДОУЖИВАОЦА

1. — Питање расподеле цивилних плодова решено је у упоредном праву на јединствен начин, усвајањем правила да плодоуживалац стиче цивилне плодове сразмерно временском трајању плодоуживања (дан по дан, како се каже у француском праву), без обзира да ли су у време настанка односно престанка плодоуживања доспели или не и да ли су у то време наплаћени или не. Општи имовински законик за Црну Гору у чл. 158. ст. 2. каже: „Што се тиче доходака које ствар даје саобраћајем (нпр. најмовина кућа итд.), уживалац их прима само према времену за које траје његово право: ни мање ни више.“ Тако и швајцарски Грађански законик у чл. 757: „Кamate на главницу која је предмет плодоуживања и остали периодични приходи припадају плодоуживаоцу од дана настанка до дана престанка плодоуживања, чак и кад доспевају касније.“ У истом смислу су чл. 586. француског Грађанског законика и параграф 519. аустријског Грађанског законика.

Ово правило решава питање поделе цивилних плодова за годину у коју пада настанак и годину у коју пада престанак плодоуживања, пошто сви цивилни плодови које ствар у међувремену да припадају у потпуности плодоуживаоцу. Поступак се састоји у томе што се сви цивилни плодови за дату годину поделе на 365 односно 366 делова (у зависности од тога да ли је година проста или преступна), од чега плодоуживаоцу припада онолико таквих делова колико је (рачунато у данима) трајало плодоуживање, а остатак припада власнику, без обзира ко је колико цивилних плодова за дату годину наплатио. Тако, рецимо, годишња закупнина износи 365.000 динара и сва је наплаћена унапред, почетком године, а плодоуживање почиње 1. јуна. Плодоуживаоцу припада 214.000 (плодоуживање је трајало 214 дана у години), а власнику 151.000 динара, без обзира што је власник наплатио свих 365.000 динара. Ако је у питању година престанка плодоуживања а плодоуживање је трајало рецимо до 31. маја закључно (151 дан), плодоуживаоцу припада 151.000 а власнику 214.000, без обзира да ли је у време престанка плодоуживања право на закупнину било доспело или не и да ли је сва закупнина била наплаћена или не.

2. — Што се тиче плодова у натуралном облику ⁽¹⁾, у упоредном праву је прихваћено правило да их плодоуживалац стиче одвајањем, присваја-

(1) Под плодовима у натуралном облику подразумевамо природне и вештачке плодове. Разлика која између њих постоји, у зависности од тога да ли је у њих уложен људски рад или не, без значаја је са гледишта питања о коме овде расправљамо.

јући при том не само њихову материјалну супстанцију већ и њихову вредност; и то у потпуности (чл. 158. ст. 1. Општег имовинског законика за Црну Гору, чл. 756, ст. 1. штајцарског Грађанског законика, чл. 585. француског грађанског законика, параграф 519. аустријског Грађанског законика, параграф 382. србијанског Грађанског законика). На први поглед може изгледати да је овим остварена једнакост између власника ствари и плодоуживаоца и праведна расподела плодова између њих: власник прибира плодове до дана настанка плодоуживања, са даном настанка плодоуживања право на прибирање плодова прелази на плодоуживаоца (истовремено, дакле, са правом на употребу ствари), све до дана престанка плодоуживања, кад се право прибирања плодова (заједно са правом употребе ствари) враћа власнику. Изгледа да је остварено правило по коме плодоуживаоцу припадају плодови сразмерно временском трајању плодоуживања: ако је у временском периоду од тридесет година плодоуживања трајало десет година, оно што припада плодоуживаоцу износи једну трећину плодова, ако је трајало петнаест година, припада му половина (под претпоставком да је количина плодова за сваку годину једнака). Ако је у једној години плодоуживање трајало шест месеци, припада му половина плодова итд.

Тако би било ако би се плодови убирали сваки дан, али у стварности то је ређи случај. У далеко већем броју случајева плодови у природном облику одвајају се у дужим временским размацима: тек сваких неколико месеци, једном годишње, или чак једном у више година. То у расподелу плодова уноси алеаторност, која је утолико већа уколико је период трајања плодоуживања краћи а учестаност одвајања плодова мања. Ако је период трајања плодоуживања дужи а учестаност одвајања плодова већа, алеаторност је мања а једнакост у расподели плодова потпунија. Само услед случајног стицаја околности може доћи до тога да је расподела плодова сразмерна временском трајању плодоуживања.

Ево како то на примерима изгледа. Узмимо да плодоуживање почиње 1. јануара 1961. а завршава се 31. децембра 1970. године. Траје тачно десет година и плодоуживаоцу припада десет жетви, баш сразмерно временском трајању плодоуживања (реч је о културни која даје жетву једном годишње). Али ево друге хипотезе: плодоуживање почиње 1. јануара 1961. и завршава се 30. јуна 1970. године, пре жетве у 1970. Траје девет и по година, али плодоуживаоцу не припада девет и по већ само девет жетви. Узмимо при истој учестаности одвајања плодова краћи период трајања плодоуживања: оно почиње 1. јула и завршава се 1. октобра исте године. Траје само три месеца али плодоуживаоцу припада цела жетва (не једна четвртина, колико је три месеца од дванаест месеци). Али, ако плодоуживање почиње 1. октобра и завршава се 1. јула идуће године, плодоуживаоцу ништа не припада од жетве, иако плодоуживање траје девет месеци, тј. три пута дуже него у претходном случају. — Видели смо да је алеаторност већа ако је учестаност одвајања плодова мања. У питање је, рецимо, шума која се сече сваких десет година. Ако плодоуживање траје једанаест година, може се десити да плодоуживалац два пута сече шуму (што представља плодове за двадесетогодишњи период), ако траје девет година може му се догодити да је не сече ниједном. Две године разлике у трајању плодоу-

живања може се изразити плодовима које ствар даје у периоду од двадесет година.

3. — Гледано *de lege ferenda*, не види се никакав разлог који би стајао на путу да се и на расподелу плодова у природном облику примени правило које је већ прихваћено за цивилне плодове, обрачунавање дан по дан. Ако се шума сече сваких десет година а плодоуживалац је имао две сече за једанаест година, требало би му признати право само на десети део од друге сече. Ако култура даје жетву једном годишње а плодоуживање је трајало шест месеци, плодове би требало поделити на равне делове, без обзира да ли је жетва пала у време трајања плодоуживања или не. У ствари, није реч о подели самих плодова већ о подели њихове вредности. Поделом самих плодова, уколико је у конкретном случају уопште могућа, непотребно би се компликовали својински односи између плодоуживаоца и власника, а често је таква подела фактички немогућа, будући да се у највећем броју случајева плодови брзо потроше или отуђе.

4. — Никакво даље питање у вези са расподелом плодова у природном облику (вредности тих плодова) не поставља се ако је реч о природним плодовима, у које није уложен никакав рад. Код вештачких плодова поставља се питање накнаде коју плодоуживалац дугује за плодове које је присвојио (односно чију вредност је присвојио) по настанку плодоуживања, а у чију производњу је власник уложио рад и материјална средства, као и питање накнаде за плодове око чијег настанка се старао плодоуживалац али који су по престанку плодоуживања припали власнику.

У праву су по овоме заступљена три становишта (сва три комбинована са правилом које смо горе изложили критици, да плодоуживалац стиче својину на плодовима у природном облику њиховим одвајањем и да у целини присваја вредност одвојених плодова).

5. — По првом схватању не дугује се никаква накнада, ни плодоуживалац власнику (по настанку) ни власник плодоуживаоцу (по престанку плодоуживања). Општи имовински законик за Црну Гору има о томе одредбу у чл. 158, ст. 1: „Сви природни плодови ствари (као земаљски род) који при постанку права уживања још од ње одвојени нијесу, бивају уживачеви; он није по томе дужан дати какве накнаде ономе који је до сада око производње тих плодова трошио. Али за то, они плодови који још не буду одвојени од добра, кад право уживања престаје, иду, такође, без накнаде ономе коме се добро враћа.“ Исто правило има и француски Грабански законик у чл. 585.

Ово становиште, које иде за тим да рачуне између власника и плодоуживаоца учини што једноставнијим и неспорнијим, објашњава се обостраношћу шанси и ризика, која странке ставља у равноправан положај. У реалности, међутим, та једнакост није правило већ случајност, с једне стране због алеаторности која влада у расподели плодова (услед примене правила да се плодови присвајају одвајањем), што важи не само за природне већ у истој мери и за вештачко плодове, а с друге стране због тога што плодоуживање има само један настанак и само један престанак. Биће случајева да ни плодоуживалац ни власник нису оштећени, да је свако на своме (сви плодови су одвојени, како у моменту настанка тако у моменту престанка плодоуживања; плодоуживаоцу су, без обавезе накнаде трошко-

ва око њихове производње, припали плодови који нису били одвојени у моменту настанка плодоуживања, али је без права на накнаду изгубио плодове који још нису били одвојени у моменту престанка плодоуживања, при чему су трошкови производње једних и других плодова једнаки а власник је у време настанка и у време престанка плодоуживања исто лице). Међутим, чешићи ће бити случај да је неко оштећен. Плодоуживалац ће бити оштећен ако није затекао никакве плодове у време настанка плодоуживања, а било их је у време престанка плодоуживања; он губи не само плодове већ и право на регрес за трошкове њихове производње (неправда ће бити најочигледнија и највећа ако, због краткоће трајања плодоуживања и времена у коме пада, плодоуживалац није убрао никакве плодове). Власник ће бити оштећен ако плодове који нису одвојени у време настанка плодоуживања изгуби, без права на накнаду трошкова производње, а у време престанка плодоуживања сви плодови су били одвојени.

Недостатак овог, да га назовемо француског система, двострук је: не решава на задовољавајући начин ни питање расподеле плодова (односно њихове вредности) ни питање накнаде трошкова за њихову производњу (ако је реч о вештачким плодовима).

6. — По другом схватању питање сношења трошкова решено је другачије: ако је плодове одгајао један а припали су другоме, за учињене трошкове (радна снага, семе, материјал) дугује се накнада у границама вредности плодова. Правило важи како за плодове који су неодвојени у време настанка тако и за плодове који су неодвојени у време престанка плодоуживања. То правило је прихваћено и са свом потребном јасноћом формулисано у чл. 756, ст. 2. швајцарског Грабанског законика. То је, у крајњој линији, и становиште србијанског Грабанског законика, који у овом погледу није следно свој изворник Аустријски грабански законик: „сви плодови и све користи збране, или само од ствари одвојене, припадају господару ствари, само је дужан трошкове на исте плодове учињене уживаоцу накнадити у оном случају, ако овај није при примању ствар заједно са плодовима без накнаде примио” (параграф 382). Добра редакција није одлика овог параграфа ⁽²⁾ али је основна ствар јасна: ако је плодоуживалац накнадио трошкове производње плодова који нису били одвојени у време настанка плодоуживања, онда власник њему дугује такву накнаду за плодове који још нису одвојени у време престанка плодоуживања; ако плодоуживалац није платио накнаду иако је било вештачких неодвојених плодова, ни власник не дугује њему накнаду при престанку плодоуживања за трошкове производње плодова које је ствар у то време имала. Долази, дакле, до компензације. А компензација претпоставља две обавезе од којих је свака у свом настанку независна од оне друге. Тиме је дат одговор на сва

(2) Искрсавају питања: да ли власник дугује накнаду плодоуживаоцу за плодове које је ствар имала у време престанка плодоуживања и ако плодоуживалац није платио накнаду трошкова напросто зато што у време настанка плодоуживања није ни било вештачких плодова ниги плодова уопште (иако је неопходно да је ствар имала вештачких плодова само је плодоуживалац остао „дужан” власнику јер није платио трошкове њиховог одгајања); да ли плодоуживачево право на накнаду трошкова постоји само онда ако је власник ствари у моменту престанка и у моменту настанка плодоуживања исто лице, итд.?

главни питања. Плодоуживалац, по србијанском Грађанском законнику, дугује накнаду трошкова производње за плодове који су неодвојени у време настанка плодоуживања. За настанак ове обавезе није потребно чекати да плодоуживалац (односно његов наследник) стекне право на накнаду трошкова производње плодова који нису одвојени у време престанка плодоуживања. Плодоуживалац има право да од власника захтева накнаду трошкова производње за плодове који још нису одвојени у време престанка плодоуживања, независно од тога да ли је према власнику дужник такве накнаде за плодове који нису били одвојени у време престанка плодоуживања (може бити да су у то време сви плодови били одвојени, или да су трошкови вештачких плодова које је ствар имала већи или мањи од оних у време престанка плодоуживања), и независно од тога да ли је власник ствари у моменту престанка и у моменту настанка плодоуживања исто лице.

Овим је питање сношења трошкова око производње плодова добило своје право решење, али је (то произилази из ранијих излагања) недостатак србијанског и швајцарског система у томе што, прихватајући као и француски Грађански законик правило да се плодови у натуралном облику стичу одвајањем (чиме се трајно задржава сва њихова вредност), не решава на задовољавајући начин расподелу вредности природних плодова (поводом којих се уопште не поставља питање сношења трошкова производње). То исто важи и за вештачке плодове у погледу разлике између тржишне вредности плодова и трошкова његове производње, који могу бити тако минимални да се у економском смислу вештачки плод практично изједначава са природним.

7. — Најзад, по трећем систему једно правило важи за власника а друго за плодоуживаоца: за трошкове производње плодова који нису одвојени у моменту престанка плодоуживања власник дугује накнаду плодоуживаоцу, али плодоуживалац не дугује такву накнаду власнику за плодове који нису били одвојени у време настанка плодоуживања. То је решење аустријског Грађанског законика, који у параграфу 519. каже: „По свршеном плодоуживању још незбрани плодови припадају власнику; ипак овај мора накнадити плодоуживаоцу или његовим наследницима, исто као што се накнађује поштенom држаоцу, учињене трошкове око производње ових плодова.” Правило је, дакле, ограничено на вештачке плодове који нису одвојени у време престанка плодоуживања.

Ово мишљење било је браћено у француској литератури али га француски законодавац није прихватио.

Писци који стоје на овом становишту резонују отприлике овако. Код престанка плодоуживања плодоуживалац ништа не преноси на власника него се његово право напросто гаси. Нема ни легата, ни поклona нити каквог другог основа за пренос права од плодоуживаоца на власника, па према томе нема ни располагања трошковима производње плодова у корист власника. Плодоуживалац, уосталом, не може ништа да калкулише за будућност, да предвиди дан престанка плодоуживања и с тим у вези одлучи кад треба да престане с улагањем у производњу плодова. Настанак плодоуживања је нешто друго. За то је увек потребан неки основ, неки наслов: закон, тестамент, уговор. Тим насловом се на плодоуживаоца преноси једно

право, једно садашње право, које за предмет има ствар такву каква је, *sit sua causa*. Неодвојени плодови са трошковима производње садржани су, као акцесоријум, у основној диспозицији о преносу самог права плодоуживања, исто онако као што су обухваћени основном диспозицијом и код преноса права својине. Ако је плодоуживање установљено без накнаде, то значи да је поклоњена не само супстанција са плодовима него и трошковима производње (иначе власник је могао да поклони плодоуживање касније, пошто одвоји плодове). Ако је плодоуживање установљено са накнадом, у накнаду су урачунати и трошкови производње плодова.

8. — Закључак до кога доводи ово резонување не може се прихватити. Он је погрешан као што су му и премисе нетачне.

Нема сумње да је овде реч о једном правилу диспозитивне природе и да савршено ништа не стоји на путу да власник ствари својом вољом преузме обавезу дефинитивног сношења трошкова производње плодова. Његова воља у том погледу може произилазити и из околности случаја, природе посла, његових модалитета. Њено постојање је чак фактичка претпоставка код плодоуживања које настаје на основу уговора (о продаји или поклону плодоуживања) ⁽³⁾, ако уговор није модификован одложним условом ни одложним роком, тако да се зна тачан дан настанка плодоуживања, и плодови које ствар у то време има. Ту се занста може рећи да су странке имале у виду ствар *sit sua causa* и да је воља власника, уколико супротно није предвиђено, да он нема право на накнаду трошкова производње (поклонио их је ако је реч о бестеретном располагању, а ако је реч о отуђењу са накнадом, урачунати су у цену). Такве фактичке претпоставке не може бити ако плодоуживање настаје на основу тестаментa или на основу уговора *inter vivos* који је модификован одложним условом (понекад то може бити и уговор модификован одложним роком). Ту се не знају тачан дан настанка плодоуживања и стање плодова тог дана, па се не може рећи да су странке имале у виду ствар *sit sua causa* и да су „основном диспозицијом“ о плодоуживању обухваћени и трошкови производње плодова. Такве фактичке претпоставке поготову нема код законског плодоуживања, које стоји ван воље власника ствари. Постоји ли онда неки разлог иманентан плодоуживању као таквом, који би оправдавао да се законски плодоуживалац ослободи обавезе накнаде трошкова, и да се каже како је тако речено самом „основном диспозицијом“ о плодоуживању? Шта је плодоуживање? Право употребе туђе ствари и прибирање плодова са ње. Трошкови производње плодова су нешто друго. У свим правним системима света њих сноси сам плодоуживалац. Као што за време трајања плодоуживања он не може, присвајајући плодове, захтевати од власника да овај сноси трошкове њихове производње, исто тако и из истих разлога плодоуживалац не може захтевати да власник сноси трошкове производње плодова који нису одвојени у време настанка плодоуживања а који такође припадају њему, плодоуживцу.

(3) Код продаје односно поклона голе својине са задржавањем плодоуживања, питање се не поставља.

Све ово показује да је становиште, по коме би требало усвојити законску одредбу да власник ствари нема право на накнаду трошкова производње плодова који су припали плодоуживаоцу (мада плодоуживалац односно његов наследник има право на накнаду трошкова око производње плодова који су по престанку плодоуживања припали власнику), једнако неодрживо било да је у питању плодоуживање које настаје на основу правног посла (тестаментa, уговора) било пак, на основу закона (тамо разуме се где законско плодоуживање постоји).

9. — Досадашња излагања, мислимо, дају основа за предлог да се у нашем будућем законнику усвоје одредбе које би отприлике гласиле овако: „Својину на плодовима у натуралном облику плодоуживалац стиче одвајањем. — Плодови у натуралном облику које је власник одвојио пре настанка и по престанку плодоуживања остају у његовој својини. — Расподела вредности плодова између плодоуживаоца и власника врши се применом правила које важи за цивилне плодове (сразмерно временском трајању плодоуживања). — Износ накнаде који би применом одредбе претходног става власник потраживао од плодоуживаоца или плодоуживалаца од власника сразмерно ће се снизити за износ трошкова које је она друга страна имала око производње плодова.”

Обрен Станковић

РЕЗЮМЕ

Распределение плодов между собственником и лицом, пользующимся имуществом

Автор подвергает критике положение, по которому лицо, пользующееся имуществом, становится собственником плодов и задерживает в свою пользу плоды, отделенные от плодоприносящей вещи. Он также подвергает критике правило, по которому расходы по созданию плодов дефинитивно несет лицо, их совершившее, независимо от того, принадлежат ли ему или другой стороне плоды, для производства которых были совершены расходы. По мнению автора такое положение не гарантирует равноправности между собственником и лицом, пользующимся имуществом, и вносит в распределение плодов алеаторность, несразмерно увеличивающуюся, поскольку период срока пользования имуществом короче, а отделение плодов производится реже.

Автор закончивает работу предложением ввести в будущий югославский кодекс статью, гласящую: „Собственность на плоды в натуральном виде лицо, пользующееся имуществом, приобретает их отделением. Плоды в натуральном виде, отделенные собственником до возникновения и по окончании пользования имуществом, являются его собственностью. Распределение стоимости плодов между лицом, пользующимся имуществом, и собственником производится применением положений, действующего гражданского кодекса (в соразмерности с предолжительностью пользования (имуществом)). Размер возмещения, которое вправе требовать собственник от лица, пользовавшегося имуществом, или же лицо, пользовавшееся имуществом, от собственника, ссылаясь на предыдущую часть статьи, соответственно уменьшается до размера расходов, понесенных другой стороной для получения плодов”.

SUMMARY

Sharing of Fruits Between the Owner and Usufructuary

The author criticises the rule under which usufructuary acquires property rights to the fruits by separation and retains the entire value of separated fruits. He also criticises the rule provisioning that production expenses of the fruits are definitely borne by the party that incurred them, regardless whether the fruits, for whose production funds are invested, belong to him or to the other party. In the opinion of the author the rules do not provide equality between the owner and usufructuary, but introduce in the sharing of fruits the aleatory element, that is greater in as much as the period of enjoyment of the fruits is shorter, and the frequency of separation lesser. The author ends his deliberations by suggesting that in the forthcoming Yugoslav Civil Code an article should be included reading as follows: The ownership of the fruits in kind the usufructuary acquires by separation. — »Ownership of the fruits in kind that the owner separated before the beginning and after the end of enjoyment period remain as his property. — The sharing of the value of fruits between the usufructuary and the owner is done by applying rules in force for the civil fruits (in proportion to the length of the period of enjoyment). — The amount of compensation that would be claimed through application of the rule of the preceding paragraph, by the owner from the usufructuary, or by the usufructuary from the owner, would be proportionally decreased by the amount of expenses borne by the other party for the production of the fruits«.

RÉSUMÉ

La répartition des fruits entre le propriétaire et l'usufruitier

L'auteur critique la règle selon laquelle l'usufruitier acquiert la propriété sur les fruits par la division et conserve toute la valeur des fruits divisés. De même, il critique la règle selon laquelle les frais de production des fruits sont supportés définitivement par celui qui les a effectués, sans tenir compte du fait si les fruits dans la production desquels ces dépenses ont été effectuées appartiennent à cette personne ou à l'autre partie. L'auteur plaide en faveur de l'opinion d'après laquelle ces règles ne garantissent pas l'égalité de droit entre le propriétaire et l'usufruitier, mais qu'elles introduisent un élément aléatoire dans la répartition des fruits, qui est d'autant plus important que la période de la durée de l'usufruit est plus courte et la fréquence de la division moins grande. L'auteur a résumé ses observations sous forme de proposition qui consiste à introduire dans le futur Code civil yougoslave un article qui serait rédigé de la manière suivante: »L'usufruitier acquiert la propriété sur les fruits sous forme naturelle par la division. — Les fruits sous forme naturelle que le propriétaire a retranchés avant le commencement et après la cessation de l'usufruit restent dans sa propriété. — La répartition de la valeur des fruits entre l'usufruitier et le propriétaire est effectuée par l'application de la règle qui est en vigueur pour les fruits civils (proportionnellement à la durée de l'usufruit). — Le montant de la compensation que par l'application de l'alinéa précédent le propriétaire réclamerait de l'usufruitier ou l'usufruitier du propriétaire serait diminué proportionnellement au montant des frais que l'autre partie a supporté pour la production des fruits«.